

סמטר ב' שבוע 2

ברכת הגומל

הסוגיה השבועית: דף נד ע"ב א"ר יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות' – דף נה ע"א 'ובלב כל חכם לב נתתי חכמה'.

- רב מגדיר ארבעה שצריכים להודות. מדוע דווקא ארבעה אלה ולא ניצולים מסכנות אחרות? תשובה אפשרית מצויה **במזמור תהלים קז**, שממנו מוכיחה הגמרא את דברי רב. עיינו במזמור זה ומצאו מהי התבנית המנחה את רב בדרשתו.
- לשינוי סדר המקרים בין המזמור ודברי רב ראו למשל תוספות ד"ה 'ארבעה'.
- האם ההודאה שרב מדבר עליה היא בהכרח ברכת הגומל? מהן האפשרויות האחרות?
- נוסח ברכת הגומל – השוו את נוסח הברכה המופיע בגמרא לזה המופיע ברי"ף (דף מג ע"א בדפי הרי"ף). איזה נוסח נאמר בימינו? האם יש הבדל משמעות בין שני הנוסחים?

טעמי הברכה

לשאלה מדוע יש לברך הגומל, ומיהם ה'חייבים' שבלשון הברכה, ראו את תשובת שו"ת 'שתי הלחם' המצוטטת בתשובת 'ציץ אליעזר' חלק יב סימן יח:

הרב אליעזר יהודה ולדנברג נולד בשנת תרע"ו (1916) בירושלים, ולמד בישיבת עץ חיים ואח"כ בישיבת חברון. מגיל צעיר בלט בכשרונותיו ובהתמדתו, ובשנת תרצ"ה (1945) בטרם מלאו לו י"ט שנים כבר הוציא לאור כרך מחידושיו בשם 'דבר אליעזר'. מאוחר יותר שימש כראש ישיבת 'שערי ציון', ובשנת תש"ה (1945) החל להוציא לאור את סידרת ספרי השו"ת שלו 'ציץ אליעזר', שזכו לפרסום רב. תשובותיו עוסקות בכל נושאי ההלכה, אך בולטות ביניהן בעיקר התשובות הנוגעות לבעיות רפואיות וטכנולוגיות חדישות, בהן עסק באופן מיוחד בעקבות מינוי כפוסק של המרכז הרפואי 'שערי צדק' שבירושלים. הרב ולדנברג שימש כדיין ואב"ד בירושלים ואח"כ מונה לדיין בבית הדין הרבני הגדול, ונחשב מומחה בדיני גיטין. לאחר שקמה המדינה כתב גם ספר בשם 'הלכות מדינה' (ירושלים תשי"ב-תשט"ו, 1952-1955), שבו עסק בכל צדדי ההלכה שבניהול מדינה יהודית בימינו. נפטר בירושלים בשנת תשס"ז, והותיר אחריו כ"ב כרכים של שו"ת 'ציץ אליעזר' (האחרון יצא לאור בשנת תשנ"ח - 1998).

וחשוב ומועיל להזכיר בכאן מה שראיתי בספר שו"ת שתי הלחם למהר"מ חאגיז ז"ל בהקדמת הספר שכותב לפרש כוונת הברכת הודאה שמברכים בלשון: הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. דלפום ריהטא קשה מה לו לחולה זה או לזה שהיה בסכנת הים ובית האסורים להזכיר תואר זה שהקב"ה גומל לחייבים טובות, אבל הענין הוא, שאותו מסוכן כדי להנצל מסכנתו נידון בחברת אנשי ביתו ומשפחתו ובני עירו ודרך כלל ישראל, כי כבר נודע גודל חסדיו ית' שתמיד הוא מטה כלפי החסד, וקודם שיגמר דינו של אדם אחד להתחייב בו, דן אותו לא לפי מעשיו לבד אלא לפי הצער שיגיע תחלה לבניו ובניו, ואח"כ עם כל שכניו, ואח"כ עם כל בני המדינה, ואח"כ בכללות כל העולם, ואם בכל כלל ופרט מהנזכרים נמצאו חייבים באותו צער אשר יגיע להם או עונש במיתת אותו המסוכן שנכנס לקולר אזי ימות או יענש כפי המשפט צדק שנתחייב בו, אמנם אם איזה פרט מהנזכרים אינו ראוי לקבל אותו צער, בזכותו של אותו פרטי ניצול אע"פ שהוא מצד עצמו נתחייב בדין, וא"כ הרי זה צריך שיתן הודאה על חלקו ועל חלק השאר שהם היו נידונים עמו, כי הרי זה אינו יודע באיזה זכות ניצול, אם בזכות עצמו, או זכות בניו ובניו, או זכות אנשי משפחתו וכיוצא, ולפיכך הוא מחויב לתאר את ה"ל"ת בתואר נאה ויאה זה, שהוא גומל תחלה לחייבים רבים טובות מרובות כדי לגמול ליחיד זה הטובה אשר גמלו, דהרי בדרך משל, זה המסוכן שמצד עצמו ומצד אנשי ביתו או משפחתו נמצא הוא חייב לאותה סכנה והם לאותו צער, לולי רחמיו יתברך אשר גמלם ברוב חסדיו לדון אותם.

הסבר שונה לגמרי, וכמעט הפוך מבחינת תודעת האדם, נותן ר' יוסף חיים בספרו **בן איש חי** (הלכות שנה ראשונה פרשת

עקב):

רבי יוסף חיים בן אליהו אל-חכם (מהרי"ח) נולד בבגדד בשנת ה"א תקצ"ה (1835?) ורבו המובהק היה ר' עבדאללה סומך. הוא לא כיהן ברבנות העיר, אלא היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. הוא חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, כאשר עיקר פרסומו בא לו מחיבוריו בקבלה ובהלכה. ספרו **בן איש חי** מהווה מעין קיצור שלחן ערוך, כולל דברי קבלה, הלכה ומנהג, והוא נפוץ מאוד בשימוש אצל עדות המזרח עד היום. נוסח התפילה הספרדית הנמצא בשימוש כיום אצל עדות המזרח בא ממנו, ובו הוא הכניס גורמים קבליים מתורת האר"י לתוך התפילה. בספר תשובותיו, רב פעלים, מתגלה המהרי"ח כפוסק גדול, אשר השיב לבני עירו וארצו, ואף לקהילות בכל המזרח הרחוק - הודו, סינגפור, צילון, קורדיסטן ועוד ועוד, וחומר הסטורי רב יש בספריו על ההווי בקהילות הללו. קרוב לוודאי שהוא גם מחברו של ספר השו"ת 'תורה לשמה', ומשום-מה חתם את התשובות בשם 'חזקאל כחלי', וגם כתב בתחילת הספר שהתשובות נכתבו כמאתיים שנה קודם זמנו. ר' יוסף חיים ביקר בארץ ישראל והתקבל בכבוד רב ע"י הרבנים והחכמים בארץ. ר' יוסף חיים נפטר בשנת ה"א תרס"ט (1909).

וכן הענין בהנהגת האדם בעולם הזה, בכל מין עסק שעוסק, הן במלאכה, הן במקח וממכר, הן בצרכי גופו ועניניו, מאחר שרואה שהכל מתנהג בטבע, הנה הטבע הזה המוטבע בעולם, יביא את האדם לידי שכחה, שלא יזכור ויציר בלבבו תמיד שכל עסקיו ועניניו נעשים בהשגחתו יתברך, עלת העלות וסבת הסבות, אלא יחשוב שהדברים נעשים בטבע, וממילא יחשוב שכוחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה, כי כן הוא משפט הטבע ומנהגו של עולם, ולכן הוצרך הכתוב להזהיר האדם בזכירה, מחמת כי הטבע המוטבע בעולם, ודאי יביאנו לידי שכחה בדברים אלו:

ועל כן תיקנו חז"ל, שהם אנשי כנסת הגדולה, ברכת הודאה בארבעה דברים, שבהם עלול האדם יותר לתלות עניינם בטבע ומנהגו של עולם, וישכח הנהגתו יתברך המנהגת אותו בהם, והוא דאמרו רבותינו זכרונם לברכה, ארבעה צריכין להודות, שהם חבוש, יסורין, ים, מדבר, וסימנם וכל החיים יודוך סלה, מפני כי החולה על הרוב לא יקום ממטתו מאליו, אלא על ידי רופא וסממנים, וכל רופא שמבין ביותר, וכל סממנים שהם חשובים ביותר, יהיה מהם תועלת יותר לחולה, ויתרפא מחליו במהרה, ובזה האדם רואה בעיניו, כי הטבע רפא אותו, וכן החבוש, על הרוב לא יצא ממאסרו, בלתי השתדלות שישתדלו בעדו, הן בממון הן בפיוסים והפצרת רעים ואוהבים, והוא רואה שעזרתו באה מסבה אנושית, וכן מדבר, על הרוב לא ילך יחידי, אלא עם אנשים רבים, ושומרים חזקים, ורואה שבהם היתה שמירתו, ועל ידם בא לשלום למחוז חפצו:

וכן היורד בים, בורר לעצמו ספינה חשובה וקפטאן מבין, ומדקדק הרבה בזה, והיינו כי חושב שעל ידי כך יהיה נצול מנזקי הים, ויגיע לשלום למחוז חפצו, על כן בארבעה דברים אלו, שהאדם עלול יותר להיות שוכח השגחתו יתברך, מפני שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם, לכך תיקנו בהם ברכת הודאה, שיהיה מודה בפיו ומשבח לה' יתברך, שבהשגחתו הוא נשמר וניצול בכל אלה, ובזה תשתרש אמונת ההשגחה בלב האדם בכל דבר ודבר, מקל וחומר.

רמת הסכנה המחייבת ברכה

ישנה מחלוקת בין הפוסקים, ובעיקר בין הנוהג האשכנזי לזה הספרדי, האם ברכת הגומל מיועדת למי שעמד בפני סכנה ממשית, או שכל מי שעשה אחד מן הדברים שהזכיר רב צריך לברך, גם אם לא עמדו חייו בסכנה.

שתי הדעות מוצגות בשולחן ערוך, חלק אורח חיים סימן ר"ט:

(ז) באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים, ובספרד נוהגין לברך מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה:

(ח) בכל חולי צריך לברך, אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרודם לידון, ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע: הגהות הרמ"א (האשכנזי) על השו"ע: ו"א דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל.

ראו גם את דעת המאירי על סוגייתנו:

ארבעה צריכין להודות במעמד עשרה ושיהיו ב' מהם תלמידי חכמים או קרובים לכך, ולברך 'בא"י הגומל לחייבים טובות', ואלו הן: הולכי מדברות ויורדי הים ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שיצא מבית האסורים, אלא שאם אין שם תלמידי חכמים מברך במקום שיש בו עשרה ודיו הא כל שלא בעשרה אינו מברך: יש מי שאומר שאין הדברים הללו אמורים אלא בהולכי מדברות שתעו ויורדי הים שעמד עליהם נחשול שבים וחולה שיש בו סכנה, שבאלו יש בהם נס והרי הן כעין היוצא מבית האסורים, אבל אם לא אירע להם כן אין צריך לברך, וכן הולכי דרכים שלא במדברות אין צריכין לברך, ואף על פי שפשוטי המקראות מוכיחים כך אין אני מודה בכך, אלא כל שעלה למטה וירד מברך כבוי אמרו עליה למטה הרי הוא כמי שעלה לגרודם וכן כל הולכי דרכים במשמע, בתלמוד המערב אמרו בפ' תפלת השחר 'כל הדרך בחזקת סכנה וכל החולי בחזקת סכנה' והוא הדין לכל הליכת ים, ולא עוד אלא שנראה לי שלא נאמרו אלו בפרט אלא שאף על פי שלא אירע להם סכנה צריכין להודות הואיל והדבר מצוי להסתכן, אבל כל שאירע לו סכנה הן סכנת נפשות וניצל ממנה בכל דבר צריך להודות, ויש בזה חולקים מתורת חובה, הא מתורת רשות ודאי מברך:

ברכת הגומל על מקרים נוספים

מה דינם של מי שנצלו מסכנה שאינה אחת מארבעת המקרים שהוזכרו בדברי רב? האם גם הם צריכים לברך הגומל? שני צידי המחלוקת מובאים בשולחן ערוך סי' ריט:

הני ארבעה לאו דוקא, דהוא הדין למי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו או אם גנבים באו לו או שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה כולם צריכים לברך הגומל. ויש אומרים שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות:

- לפי שיטתם של אלו הסוברים כי ברכת הגומל יוחדה לארבעת המקרים המצויינים בלבד ולא לסכנות נוספות, אדם שניצל מסכנה מיידית אחרת צריך לברך 'ברוך שעשה לי נס במקום הזה'. לעניין היחס בין ברכת הגומל וברכת שעשה לי נס, ראו את דברי האבודרהם והריב"ש בדף המקורות של השבוע שעבר.
- השלכת המחלוקת לימינו אלה ניכרת בשות"ם רבים העוסקים בנושא, כאן יובאו לדוגמא שו"ת אחד העוסק בברכת הגומל אחרי טיסה, ועוד מספר שות"ם שכתבו אחרי הקמת המדינה והנוגעים לעצם הימים האלה, יום הזכרון ויום העצמאות.
- הרב משה פיינשטיין (ארה"ב, 1895-1986) בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ב' סי' נט) מתמודד עם שאלת אמירת הגומל לאחר טיסה:

רבי משה פיינשטיין נולד ברוסיה בשנת ה"א תרנ"ה (1895) ושם למד ואף כיהן ברבנות עד הגירתו לארצות הברית בשנת ה"א תרצ"ז (1937). ישיבתו בניו יורק, תפארת ירושלים, היא אחת הישיבות המעולות הודות להנהגתו. ר' משה היה מוכר כפוסק הגדול בארה"ב, ותשובותיו מופצות בעולם היהודי כולו. הוא דן בתשובותיו בבעיות טכנולוגיות מודרניות וגם בעיקרי היהדות. ר' משה היה פעיל בענייני ציבור וחינוך. נפטר בשנת ה"א תשמ"ו (1986).

הנה בדבר הנסיעה בעראפלאן (מטוס) אם צריך לברך הגומל כשהיה ביום שקט ובלא שום חסרון בהמכונה ולא אירע שום דבר בדרך, הוא ברור לע"ד שצריך לברך לא מבעיא להסוברים בסימן ר"ט סעיף ט' דהני ארבעה דחשיב בברכות דף נ"ד לאו דוקא שכן סברי רוב האחרונים וכן נוהגין כדאיתא במג"א סק"י ובט"ז סק"ז כתב שכן מסתבר, שודאי יש לברך דלא עדיפי מיורדי הים באניות לענין שכיחות הסכנה. אלא אף להסוברים בסעיף ט'

דדוקא הני ארבעה, נמי יש לברך מתרי טעמי. חדא דהוא ממש כספינה דהוא נמי אינו הולך על הארץ, דזהו עיקר חלוק ספינה מדרכים דיבשה דהדרכים דיבשה אין עצם הליכה חלוק משיבתו בבית שאם לא יארע כלום הרי לא היה שייך לחוש לכלום, אבל בספינה שהוא על המים הרי עצם ההליכה הוא ענין סכנה שצריך לינצל ממנה דהא במים א"א לחיות אלא זמן משהו בלא הצלתו מהמים ע"י שנמצא בספינה, ולכן כיון שאירע לפעמים שמתקלקלת הספינה ונמצא שאין ההצלה ברורה צריך להודות ולברך הגומל, וא"כ כ"ש בעראפלאן שגרוע ממים שאף רגע אחד אין יכול להיות באויר שודאי ששיבתו בעראפלאן הוא הצלה וכיון שאירע לפעמים שמתקלקל העראפלאן הרי נמי נמצא שאין ההצלה ברורה שלכן יש לו להודות בברכת הגומל.

וזהו הטעם שאף בנסיעות הספינות שבזמננו נמי מברכין, אף שנגד הספינות דבזמן הגמ' ואף בזמן הש"ע הוטבו לענין סכנה בהרבה מאד שרק לפעמים רחוקות טובא אירע טביעה בספינה, ואולי הוא פחות מסתם דרכים שבזמננו שהיו בחזקת סכנה, שהוא משום דכיון דהספינה שיושב בה נחשבה שניצול על ידה מהסכנה שהוא במים שנמצא שאף בספינות שלנו הוא נחשב ניצול מהסכנה והרי שייך בעצם לברך, רק אם היה ודאי בלא שום ספק שבספינה ניצולים מהמים היה פטור, משום שלא היה שייך להחשיב שנעשה לו חסד מהש"ת בנסיעה זו, אבל כיון שאף בספינות אלו שבזמננו אינה הצלה ברורה אף שרק לפעמים רחוקות אירע טביעה שלא מצלת, נחשב עכ"פ שנעשה לו חסד מהש"ת שיש לברך, ואף שהוא חסד קטן מכפי שהיה בימים ההם נמי צריך לברך דכי על חסד קטן לא נודה להש"ת שעשה עמנו החסד, והא חזינן לגבי חיוב ברכה על עניני אכילה ושתיה והנאה שאין חלוק בין אכילה ושתיה והנאה גדולה לאכילה ושתיה והנאה מועטת. ולא דמי להולכי סתם דרכים שבעצם אין בזה סכנה ואין צורך להצלה ורק כשאירע איזה דבר כליסטים וכדומה צריכים להצלה, אבל כיון שלא אירע שלא היה שום דבר המזיק הרי נתברר שלא היה שום חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר חסד מכפי שהיה בביתו. ולכן אף שעתה במדינתנו נוסעים במאשינעס/במכוניות/ שיותר מצוי חשש סכנה נמי א"צ לברך אלא כשאירע ח"ו איזה דבר שפגעו ונגעו המאשינעס ולא הוזקו, אבל כשהיה כשורה שלא נפגע במאשין אחר, הרי נתברר שלא היה חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר חסד מאם היה בביתו.

הרב אליעזר יהודה ולדנברג (ירושלים, 1916-2007) בשו"ת **ציץ אליעזר** (חלק י' ס' י) מתמודד עם אמירת הגומל לאחר מלחמת ששת הימים:

(א) ברכה על נס הצלת רבים והסמכת ההודאה על כך למועד קבוע סמוך ... מה שהוריתי בכ"ח אייר תשכ"ז לרב מושב אחד שאנשיו היו מוקפים מהאויב וניצולו, לא לברך על ההצלה שהחינו וגם לא הטוב והמטיב (כפי שאחרים הציעו) כי אם שבעלייתו לתורה יברך ברכת הגומל בלשון רבים שגמלנו ויכוין להוציא כל בני המושב וגם הם יענו בלשון רבים מי שגמלנו, ומובן שלפני כן יודיע על כך להם שיכוונו לבם לכך, ואם אנשי המושב מתרכזים בכמה בתי כנסיות, יבחרו בכל בית כנסת הגדול או הזקן שבהם וינהגו גם כן ככה. ביססתי הוראתי בזה על החתם סופר ז"ל דכך כתוב בספר הזכרון שלו, דאחרי שהוא ואנשי העיר שהיה נמצא שם ניצלו מהחצים ואבני בליסטראות שהמטירו עליהם אנשי המלחמה: ביום הכניסה עליתי לתורה וברכתי ברכת הגומל בלשון רבים, ואנשי ק"ק פ"ב שהי' עמי ענו אחרי בלשון רבים מי שגמלנו כל טוב, וכן נעשה גם בתוך הק"ק ע"י הרב רב"ד מה' מרדכי טאסק. ועל עמוד - תורה זה נשענתי להורות בכזאת גם במקרה שנשאלתי. ועיון בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' נ"א אי ברכת הגומל נקרא ג"כ הלל עיי"ש.

(ב) ומה שהוריתי עוד שאם רוצים להודות על נס - ההצלה יכוונו על כך בעת אמירת הלל ביום ראש חדש הסמוך, כמה נימוקים היו לי על כך, ראשית בתורה כתיב בה דרכיה דרכי נועם ולא אורח ארעא הוא לעמוד ולומר הלל בעת שההרוגים חללי - המלחמה (מלחמת ששת הימים) מוטלים עוד לפנינו והללו בוכים ומיללים ואיך יעמדו מולם המוני ישראל וישמחו, ומה גם שכל בית ישראל שותפים בצער זה של נפילת הגבורים שמסרו נפשם על קדושת השם והארץ ולמען העם היושב עליה. ואמרת שאולי זהו גם אחד מהנימוקים על זה שבנס חנוכה רק לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה כדאיתא בשבת ד' כ"א ע"ב, והיינו מפני שבאותה שנה עוד היו מתיהם שנפלו במלחמה מוטלים לפנינו והיו אבליים עליהם אבלות - חדשה ולכן לא

יכלו עוד לקבוע ימי הלל והודאה (ויש לעיין בדברי העמק שאלה שאילתא כ"ו אות א' ע"ש ואכמ"ל).

הרב וזנר עונה בספרו 'שבת הלוי' (חלק ט ס"י מה) לשאלות בנושאי אמירת הגומל ע"י חיילים בחופשה:

הרב שמואל הלוי וזנר נולד בשנת תרע"ד [1914] בווינה (אוסטריה). למד אצל חכמי וינה ובישיבת צעהלם וטירנוי, ואח"כ בישיבת חכמי לובלין, בה היה בין תלמידיו הקרובים של ראש הישיבה רבי מאיר שפירא. עלה לארץ בתרצ"ט [1939] והתיישב בירושלים, בה למד ולימד. הוא שימש כמורה הוראה בשכונת גבעת שאול, וזכה לקירבה רבה והערכה רבה מאת גדולי ירושלים. באותה תקופה השתתף בהכנת לקט מפרשים ונוסחאות למהדורה חדשה של משנה תורה להרמב"ם. בעצת החזו"א מונה הרב וזנר בשנת תשי"ד [1954] כרבה של השכונה 'זכרון מאיר' בבני ברק, הקרויה ע"ש רבו מהר"ם שפירא, ובה הקים את 'ישיבת חכמי לובלין' שהוא עומד בראשה עד היום. הרב וזנר נחשב מגדולי הפוסקים והמשיבים בדורנו, ובית ההוראה שייסד בשכונתו קנה לו שם בעולם כולו. בשנת תש"ל [1970] יצא לאור החלק הראשון של שו"ת שבת הלוי ובו פסקים בכל חלקי שו"ע, עד היום יצאו לאור עשרה כרכים. למאגר הוכנסו בינתיים חלקים א-ה-

ב"ה, יום ב' פ' וישב תשנ"ו לפ"ק.

לכבוד הרב הגאון יקר רוח ושלם ר' נתן דוד סגל שליט"א רב צבאי מחוז דן.

קבלתי מכתבו היקר ואותיות שאלוני **בדיני ברכת הגומל אצל חיילי הצבא**, ואשיב בעניי בקיצור ליסד ולהציב שרשים כדרכינו דרך העני.

ראשית דברים בחיילים הנמצאים רחמנא ליצלן תמיד במקום סכנה ומידי פעם יוצאים לחופשה לביתם על מנת כשגמרו ימי החופשה ישובו לאותו מקום סכנה, ונמצאים לפעמים בחופשה ימים רבים האם כל פעם שבאים לביתם יברכו הגומל או רק כשיעזבו הסכנה לגמרי.

בענין השאלה הראשונה מה שכתב כבודו על החיילים שהם במקום סכנה, איני יודע אם רחמנא ליצלן שבהיותם שם עברו מצב של סכנה בפועל ע"י התקפות מחבלים וכי"ב שרצו לפגוע בנפשם ונצלו מהם, אם כן פשיטא דיברכו כשבאים לביתם, דסכנה זאת על כל פנים נגמרה ומי יודע אם ישנה עוד, ופשיטא דזמן המקדש כבר היו חייבים בקרבן תודה כהאי גוונא, אבל אם רחמנא ליצלן מקום סכנה שהשטח ומקום והדרכים שם מסוכנים אבל לא היה סכנה בפועל, אם כן לכאורה נפליגן ברבותא דלדעת התוספות והרא"ש פ"ט ס"י ג' דברכות דוקא סכנה בפועל ונצלו מחייבם בתודה, ולדעת הרמב"ן ודעמיה דכל הדרכים בחזקת סכנה דגם מקום סכנה גורם אעפ"י שלא היתה מעשה סכנה בפועל, ואם כן מכל-שכן חיילים אלו שמקום שהם שם מוחזק למקום סכנה אבל לא עברו סכנה בפועל, ומדיק לשון הטור או"ח ס"י ר"ט שכתב בטעם שיטת התוספות והרא"ש דלא מברכים על יסוד כל הדרכים בחזקת סכנה הוסיף הטור דלא נשנה רק לענין תפלת הדרך אבל ברכת הגומל במקום תודה איתקן, והיינו דזה פשיטא לן דקרבן תודה אינו מביא כהאי גוונא אלא אם אירע סכנה בפועל, אם כן הוא הדין נידון דידן לדעת תוס' ורא"ש דגאוני אשכנז והרמ"א ס"ל הכי לא שייך ברכת הגומל, ולדעת הב"י ושו"ע (והספרדים) שפסק כהרמב"ן ודעמי' דמברכים גם על יסוד דכל הדרכים בחזקת סכנה הוא הדין, ומכל שכן נידון דידן.

איברא מה שכתב כבודו למעלה אינו ברור רק לדעת הסובר דגם בארבע צריכים להודות כים ומדבר מברכים רק כשבא סכנה של ממש לידם, אבל לפי המוסכם בפוסקים דד' שצריכים להודות אפילו לא נתנסו בשום סכנה בפועל, והטעם דעכ"פ ים ומדבר שכיחים ועלולים מאד לסכנה יותר משאר דברים וא"כ כיון דפסק בשו"ע ס"י ר"ט ס"ט דהנך ד' שצריכים להודות לאו דוקא, והוא הדין למי שנעשה לו נס כגון שנפל עליו כותל וכהאי גוונא, ואם כן הוא הדין בנידון דידן חייבים...

ואשר שאל כבודו בחיילים יראי ה' המפליגים בים באופן קבוע, והדין פשוט בפוסקים ומ"ב ס"י ר"ט דבין בים בין במדבר מברכים אפילו לא קרה שום סכנה, אימתי יברכו חיילים אלה ברכת הגומל האם יברכו כ"פ שמגיעים ליבשה או לביתם הפרטי דרך חופש, או דלא נקראו הגיעו למחוז חפצם רק ששבו לביתם הפרטי כיון שחובתם ועיתים להפליג שוב אחרי כמה ימים, והעיר ממה שכ' הפוסקים ומ"ב והוא מהא"ר שהולכי ימים שעומדים בנמל כמה ימים אין מברכים כיון שלא גמרו את דרכם וה"נ לא גמרו את שרותם, ולא נתקיים בהם וממוסרותיהם ינתק.

הנה לבי נוטה יותר דכן מברכים כשבינתיים שבו לביתם לחופשה לכמה וכמה ימים אעפ"י שלא גמרו שרותם, דזה שכ' המ"ב דאפילו באו לנמל לכמה ימים דלא יברכו זה דוקא דעת הא"ר אבל דעת הע"ת דזמן ממושך כן יברכו, ומכ"מ גם להא"ר דוקא במטרת נסיעה אחת מסוימת אלא דבינתיים מפסיקים קצת לעלות ליבשה ע"מ להמשיך ולגמור הנסיעה מסתבר דעת הא"ר והפוסקים, אבל בספנים שנים אחרי שנים ושם מקום הלוחם וחיתם וכי ס"ד שספן לא יברך כל ימיו ושנותיו ברכת הגומל כיון שעדין לא גמר שרותו ודרותו מתחלק לכמה פרטים, משא"כ נסיעה אחת במטרה אחת.

הרב עובדיה יוסף בשו"ת יחוזה דעת (חלק ב' סימן כה) עונה לשאלה **האם גם קרוביו של אדם שניצל מסכנה גדולה יכולים לברך הגומל**, במקרה זה קרוביהם של חטופי המטוס ששחרר במבצע יהונתן (כמו שאת תשובותיו של הרב עובדיה, מיועד למיטיבי לכת בלבד):

שאלה: אודות פדויי ה' חטופי המטוס ששחררו במבצע יהונתן מידי המחבלים באוגנדה, ברוך פודה ומציל, האם רשאים קרוביהם וידידיהם לברך ברכת הגומל על הצלת יקיריהם?

תשובה: אין ספק כי המשוחררים עצמם חייבים להודות לה' בברכת הגומל על גאולתם ועל פדות נפשם, שהרי אמרו חז"ל במסכת ברכות (דף נד ע"ב). ארבעה צריכים להודות, יורדי הים באניות כשעלו מן הים למקום יישוב, הולכי מדברות כשהגיעו למחוז חפצם, מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך או"ח (סי' ריט). ונתן סימן רבינו הטור, וכן הובא בשלחן ערוך שם, וכל החיים יודוך סלה, ראשי תיבות: חולה /חבוש/ יסורין ים מדבר. וברור שגם המשוחררים בכלל חיוב זה. אולם לענין קרוביהם וידידיהם, הדבר שנוי במחלוקת הראשונים. כי הרמב"ן בספר תורת האדם (שער ההודאה דף טו ע"ב) סובר, שדוקא תלמיד רשאי לברך ברכת הגומל על רפואת רבו והצלתו, אבל אדם אחר אינו רשאי לברך על חבירו. וכן דייק מרן הבית יוסף (/או"ח/ סי' ריט) מדברי הרשב"א בחידושי לברכות (נד:), שאין האדם רשאי לברך הגומל אלא על רבו שנתרפא מחוליו וכדומה, אבל למי שאינו רבו, אפילו הוא חביב עליו כנפשו, כגון אשתו שילדה ונתרפאה, אינו מברך הגומל על רפואתה. ואם בירך יש לגעור בו שאפשר שהיא ברכה לבטלה. ע"כ. ואמנם הרמ"א בדרכי משה כתב בשם רבינו ישעיה אחרון, שרשאי אדם לברך הגומל על קרובו ואוהבו שהוא קווא עליו וצר לו בצרתו. וכן פסק הרמ"א בהגה (/או"ח/ סי' ריט ס"ד), שהמברך על הצלת חבירו ורפואתו אינה ברכה לבטלה, הואיל ואינו מברך אלא רק דרך שבח והודיה על טובת חבירו שהוא שמח בה. ע"כ. וכן נראה מדברי המאירי. וכן פסק הגאון בעל בית חדש. וראה עוד בשו"ת מהר"ש דוראן בסוף שו"ת התשב"ץ (סי' ד), ובשו"ת בית יהודה עייאש (סי' ו). אולם הגאון בעל אליה רבה (אות יא) כתב שמלבד שמדברי הרשב"א נראה כדברי מרן הבית יוסף, כן כתב במפורש רבי דוד אבודרהם. וכן פסק בשו"ת מהר"ם מיניץ (סי' יד). וספק ברכות להקל. ע"כ. וכן פסק מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' ריט אות ז), ושכן הסכים מר זקנו הגאון מהר"א אזולאי בהגהותיו. וראה עוד בשו"ת נשמת חיים אבולעפיא (חאו"ח סי' ב). ובשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' כז). ולכן העיקר להורות כדברי מרן הבית יוסף שאין לברך הגומל על חבירו וקרובו שנתרפא או ניצל מסכנה, שכלל גדול בידינו ספק ברכות להקל, ואפילו במקום רבים, כמבואר בשו"ת חסד לאברהם (חאו"ח סי' ח). ובספר טהרת המים (מערכת ב אות נ), ובשירי טהרה (מע' ב אות לט). ובשו"ת קרן לדוד (סי' א). ובספר שמו יוסף (סי' רנח). ובספר נר מצוה (דף סט ע"ב). ועוד.

אולם קרוב או חבר שלא ראהו יותר משלשים יום, והוא חביב עליו מאד, והיה חרד לשלומו, כשרואהו עתה מברך עליו שהחינו. כמבואר במסכת ברכות (דף נח ע"א) שהרואה את חבירו לאחר ל' יום מברך עליו שהחינו. וכן נפסק בשלחן ערוך (/או"ח/ סי' רכה סעיף א). ואע"פ שלא נהגו כיום לברך ברכת שהחינו על חבר אפילו לאחר שלשים יום, והסביר בשו"ת תעלומות לב ח"ג (בקונטרס הליקוטים סי' כה), שהטעם, שהואיל וכיום כלי התקשורת משוכללים מאד, ומסתמא יודע היטב ששלום לחבירו אפילו לא ראה פניו, לכן אין צריך לברך, וכמ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רכה אות ג), בשם מר זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי בעל חסד לאברהם, שאם עומד עם חבירו בקשרי מכתבים ויודע ששלום לו, אינו צריך לברך שהחינו כשרואהו. ע"כ. וכן כתב בבן איש חי (פרשת עקב אות יד). ובספר ליקוטי מהר"ח (דף קלז ע"א) כתב, שמנהג העולם להקל בברכה זו, משום שצריך להיות חבירו החביב עליו ביותר, ושמח בו בראייתו, ומאן מפיס מי נקרא כעת חבירו החביב עליו ביותר, שבזמנינו ערבה כל שמחה. ואין אדם שמח בחבירו. ועם כל זה כל ערום יעשה בדעת. ע"כ. וע"ע בשו"ת בית ישראל (ארגנטינא תשי"ד סי' לג) מ"ש בזה. ע"ש. מכל מקום בנידון שלנו כיון שהחטופים היו אז בסכנת נפשות ממש, וקרוביהם וידידיהם היו חרדים מאד לשלומם, ואין ספק שהשמחה רבה לאחר ראותם בשחרורם והצלתם, לפיכך אם עברו עליהם שלשים יום שלא ראו אותם, ראוי לברך עליהם שהחינו בשם ומלכות.

הג עצמאות שמח!

